

УДК [930.1:336](477)"1917/1990"

Н. М. Радченко

### КРЕДИТНО-ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. У ПРАЦЯХ ДОСЛІДНИКІВ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ

*У статті розглядається стан наукової роботи проблеми вивчення джерел з історії становлення кредитно-фінансової системи України другої половини ХХ – початку ХХ ст. радянськими вченими. Охарактеризовано праці, присвячені дослідженим питанням у межах Російської імперії та роботи, що розкривають діяльність кредитно-банківської сфери на українських землях. У радянську епоху, із урахуванням історичної ситуації, ставлення вчених до розвитку кредитно-фінансової системи було однозначним – фінансова політика того часу розглядалася як консервативно-монархічна, що за всяку ціну намагалася зберегти самодержавство. Проте, не дивлячись на заборони та однобічність підходу радянських вчених до проблем дослідження кредитно-фінансових установ, ними було зібрано і систематизовано багатий фактичний матеріал, що сприяє його новому осмисленню. Радянські історики опрацювали великий масив різних за видами джерел інформації, сформувавши потужну джерельну базу для їхнього подальшого вивчення. Значна за об'ємом частина цих архівних документів була опублікована у різноманітних збірниках документів. Зусиллями істориків-економістів було закладено основи методології дослідження банківської ділової та звітної документації, кредитної статистики та статистики цінних паперів.*

**Ключові слова:** банк, кредитні товариства, кредитно-фінансова система, ощадні каси.

Процес становлення та розвитку мережі кредитно-фінансових установ України другої половини ХІХ – початку ХХ ст. був предметом уваги багатьох сучасників та вже більше ста років у більшій чи меншій мірі привертає увагу вітчизняних та зарубіжних науковців.

Радянський період у історіографії даного питання багатий дослідженнями, у яких висвітлювалися різні сторони фінансової та торгово-промислової політики самодержавства. Метою даної статті є вивчення думок та поглядів радянських дослідників на процес становлення та розвитку мережі кредитно-фінансових

установ України другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Загалом, за винятком деяких прізвищ, як-то Й.Ф. Гіндін та Л.Є. Шепелев, що заклали свого часу основи вивчення даного питання, напрацювання радянських істориків на сьогодні згадуються переважно у дисертаційних дослідженнях, як-то О. М. Краснікової [12], І. Е. Новікової [18], М. Г. Казьмирчук [11] та інших.

За радянських часів у світ вийшла значна кількість праць, автори яких приділили увагу вивченню окремих складових кредитно-фінансової системи (формування банківської системи, роль іноземного капіталу). Передусім, це роботи Д. А. Батурина [1], О. В. Чаянова [23, 24], В. А. Вдовіна [6], Г. Н. Губенко [9, 10], А. В. Опрі [19]. Розгорнута дискусія поставила ряд важливих питань: роль держави в функціонуванні кредитно-фінансових установ, причини кризових явищ та згорання реформ та інші. Щоправда, наукові пошуки вчених досить часто зводилися до одного завдання – віднайти матеріально-організаційні передумови революції 1917 р. та підтвердити при цьому безперспективність дореволюційної ринкової системи господарства та її кредитно-фінансової сфери. Саме тому історичні факти розглядалися та трактувалися на догоду «ідеологічним міркуванням».

Так, у відповідності з встановленими ідеологічними стандартами марксистсько-ленінського трактування історичних подій, А. П. Корелін та В. А. Вдовін були змушені розглядати розвиток кредиту як засобу в поляризації класових сил до підготовки певних передумов для майбутнього соціалістичного будівництва [6, с. 13-15]. С. Я. Боровий вбачав у функ-

ціонуванні ощадних кас «уловлювання дрібних заощаджень для використання їх в інтересах царського уряду» [3, с. 4]. Ю. Л. Райський у своїх працях доводив, що акціонерні земельні банки дореволюційної Росії були проміжною ланкою між фінансовим капіталом і поміщицьким землеволодінням, і що головним результатом кредитування було зосередження земельної ренти у руках земельних банків [20-22].

Вийшов у період 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст. в Радянському Союзі і ряд інших праць, автори яких були піддані репресіям за відступ від ідеологічних догматів. Так, роботи вченого-економіста Олександра Васильовича Чаянова, були вилучені з бібліотек і здані в так звані спецхрани. Для нашого дослідження роботи цікаві перш за все оглядом історично-економічної думки Європи та дореволюційної Росії, та висновками зробленими на їхній основі: «... отдельные кредитные товарищества увидели, что и они одни недостаточно сильны, что необходимо и им объединиться в союз, и с течением времени они объединяются друг с другом, создают большие банки, кассы, и эти банки и кассы, которые в конце концов являются союзами отдельных мелких хозяйств, являются не меньшими, чем самые крупные торгово-промышленные кредитные учреждения. Все условия государственного и частного кредита, все свободные деньги также находятся к их услугам, как и к услугам крупных торгово-промышленных заведений» [23, с. 13].

Отже, у радянську епоху, із урахуванням історичної ситуації, ставлення вчених до розвитку кредитно-фінансової системи було дещо однозначним. Фінансова політику того часу розглядалася як консервативно-монархічна, що за всяку ціну намагалася зберегти самодержавство. Проте, не дивлячись на заборони та односторонність підходу радянських вчених до проблем дослідження кредитно-фінансових установ, ними було зібрано і систематизовано багатий фактичний ма-

теріал, що сприяє його новому осмисленню. Так, однією з перших у однією з перших у 1920 р. німецькою мовою вийшла робота відомого теоретика Давида Абрамовича Батурина «Аграрная политика царского правительства и Крестьянский поземельный банк». Власне тему розвитку Селянського поземельного банку автор починає висвітлювати з детального розгляду нормативно-правової бази функціонування установи, починаючи від Положення Селянського поземельного банку 1882 р. до 1916 р. Загалом у дослідженні Д. А. Батурина спирається на широке коло джерел, адже спочатку його праця була представлена Бернському університету у якості докторської дисертації. Автор посилається на періодичні видання «Северный вестник», «Русская история», «Русская мысль», використовує матеріали земсько-статистичних досліджень та праці відомих на той час вчених-статистів, наприклад Ю. Янсона, постійно залучає нормативно-правові акти. Для висвітлення роботи Селянського поземельного банку він звертається до Обзорів його діяльності, звітів відділень та використовує навіть звіти про відрядження, наприклад до Бессарабської, Київської та Таврійської губернії [1, с. 49]. Проте, необхідно зазначити, інформацію стосовно українських установ викремити досить важко. Монографія закінчується покажчиком використаної літератури, що включає 25 пунктів офіційних джерел та 266 – різноманітної наукової та періодичної літератури.

Ліквідація державних і приватних кредитних установ у результаті соціалістичної націоналізації зробила можливим вивчення історії цих кредитних установ на основі не лише тільки матеріалів періодичної преси, видань громадських організацій, архівів державних органів, а й за документацією самих банків, кредитних організацій. Вперше у історіографії ці матеріали використав Йосиф Фролович Гіндін у своїй монографії «Государственный банк и экономика царского пра-

вительства» [7]. Дана робота акумулювала значний матеріал з кредитної статистики та статистики цінних паперів. Поряд із документами Міністерства фінансів та публікацій періодичної преси, Й. Ф. Гіндін дослідив наявні у архівах матеріали діловодної документації банків – Азово-Донського та Санкт-Петербурзького приватного. Виділивши у якості основної проблеми дослідження взаємовідносини банків та промисловості, автор детально розглянув форми прямої участі банків та промислових підприємств.

Основу джерелознавчої бази досліджень радянського періоду склали діловодні документи банків і фінансованих ними торгово-промислових підприємств. Вони дозволили суттєво розширити уявлення про внутрішні механізми функціонування вітчизняних кредитних установ. В спеціальних джерелознавчих дослідженнях було виявлено фактори саме під впливом яких формувалося діловодство значних капіталістичних підприємств, вивчалися кореспондентські зв'язки між підприємствами та державними установами. Саме цим питанням присвячено праці Л. Є. Шепелева [25, 26], В. І. Бовикіна, Г. П. Наумової [2], О. Г. Голікова [8], В. Я. Лаверичева [16] та інші.

Однією з перших ґрунтовних робіт з систематизації джерел в архівних фондах акціонерних комерційних банків стала праця у 1959 р. Л. Є. Шепелева [26], у ній закладено основу вивчення банківського діловодства, а також сформульовано принципи роботи з фінансовою звітністю банків. У роботі автор подав аналіз документів, які розкривають внутрішнє діловодство банків, включаючи бухгалтерську звітність. Також, Л. Є. Шепелев основні етапи еволюції документації, їх форму та зміст.

Важливим напрямком розробки теми стало видання документів. Однією з найбільш фундаментальних була публікація – «Материалы по истории СССР. Т. VI. Документы по истории монополистического капитализма в России» [17].

Хронологічні рамки опублікованих матеріалів охоплюють період з 1880-х рр. до початку Першої світової війни. До збірника ввійшли документи переважно з центральних та обласних архівів Москви та Санкт-Петербурга. Серед них значне місце займають документи, що розкривають взаємовідносини банків з промисловістю, зокрема, протоколи засідань представників російських та французьких банківських груп, котрі об'єдналися у 1912-1914 рр. навколо Російсько-Азіатського банку. До іменного покажчика цього видання включено інформацію про 642 банківських діячів.

Розвитку кредитно-фінансових установ на Україні присвятили свої дисертаційні дослідження у 70-80-х рр. ХХ ст. А. В. Опря та Г. Н. Губенко. А. В. Опря простежив діяльність Селянського поземельного банку на українських землях [19], а Г. Н. Губенко зосередив свою увагу на півдні країни, Таврійській губернії. У дисертаційній роботі «Сільська кредитна кооперація на півдні України та її роль у розвитку аграрного капіталізму» Г. Н. Губенко детально проаналізував роботу перших кредитних спілок та ощадно-позичкових товариств краю на прикладі Мелітопольської та Бердянської організації [9, 10]. Пов'язуючи кредитування кінця ХІХ – початку ХХ ст. майже виключно з «нерентабельним поміщицьким господарством» він доводив привілейоване становище дворянського землевладіння. Дрібний же сільський кредит і сільська кредитна кооперація розглядалися з точки зору «створення економічної бази для союзу селянської бідноти і робітничого класу в соціалістичній революції».

Отже, незважаючи на засилля ідеологічних догматів радянські історики опрацювали великий масив різних за видами джерел інформації, сформувавши потужну джерельну базу для їхнього подальшого вивчення. Значна за об'ємом частина цих архівних документів була опублікована у різноманітних збірниках документів. Зусиллями істориків-еконо-

містів було закладено основи методології дослідження банківської діловодної та звітної документації, кредитної статистики та статистики цінних паперів.

#### Література

1. **Батури́нський Д. А.** Аграрная политика царского правительства и Крестьянский поземельный банк / Д. А. Батури́нський. – М.: Новая деревня, 1925. – 144 с.
2. **Бовыкин В. И.** Источники по истории монополий и финансового капитала / В. И. Бовыкин, Г. П. Наумова // Массовые источники по социально-экономической истории России периода капитализма. – М., 1979.
3. **Боровой С. Я.** Д. Журавский основоположник кредитной статистики в России / С. Я. Боровой // Научные записки Одесского кредитно-экономического ин-та. Т. VII. – Одесса, 1956.
4. **Боровой С. Я.** Кредит и банки в России. (Середина XVII в. – 1861 г.) / С. Я. Боровой. – М., 1958. – 238 с.
5. **Вдовин В. А.** Создание сельских ссудосберегательных товариществ в России / В. А. Вдовин // Вестник Моск. ун-та. – Сер. IX. – 1964. – С. 32-49.
6. **Вдовин В. А.** Крестьянский поземельный банк (1883-1895) / В. А. Вдовин. – М.: Госфиниздат, 1959. – 107 с.
7. **Гиндин И. Ф.** Государственный банк и экономика царского правительства (1861-1892) / И. Ф. Гиндин. – М.: Госфиниздат, 1960. – 415 с.
8. **Голиков А. Г.** Проблемы источниковедения в преподавательской и научной деятельности В. И. Бовыкина / А. Г. Голиков // Россия на рубеже 19-20 веков. Материалы научных чтений памяти профессора В. И. Бовыкина. Москва. МГУ им. М. В. Ломоносова. 20 января 1999.
9. **Губенко Г. Н.** Сельская кредитная кооперация на юге Украины и ее роль в развитии аграрного капитализма / Г. Н. Губенко // История СССР. 1981. – № 2. – С. 159-170.
10. **Губенко Г. Н.** Сельская кредитная кооперация на юге Украины и ее роль в развитии аграрного капитализма / Г. Н. Губенко. – Симферополь: СГУ, 1977.
11. **Казьмирчук М. Г.** Соціальна діяльність ломбардів під російської України (1886-1917 рр.) / М. Г. Казьмирчук: Автореф. дис. ... к.і.н. : Спец. 07.00.01 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка – К., 2007. – 20 с.
12. **Краснікова О. М.** Фінанси та кредит у сільському господарстві Лівобережної України епохи вільного підприємництва (1861-1917 рр.) / О. М. Краснікова: Автореф. дис. ... к.е.н. : 08.01.04. / КНУ – К., 1999. – 17 с.
13. **Корелин А. П.** Крупный сельскохозяйственный кредит в капиталистической России /

А. П. Корелин // Исторические записки. Т. 106. М., 1981. – С. 162-204.

14. **Корелин А. П.** Мелкий крестьянский кредит и его роль в развитии аграрного капитализма в России в конце XIX – начале XX века / А. П. Корелин // История СССР. – 1989. – № 4. – С. 53-70.

15. **Корелин А. П.** Сельскохозяйственный кредит в России в конце XIX – начале XX в. / А. П. Корелин // Отв. ред. Бовыкин В. И. – АН СССР, Ин-т истории СССР. – М.: Наука, 1988. – М 261 с.

16. **Лаверычев В. Я.** Крупная буржуазия в пореформенной России. 1861 / В. Я. Лаверычев. – 1900. М., 1997.

17. **Материалы** по истории СССР. Т. VI. Документы по истории монополистического капитализма в России // отв. ред. А. Л. Сидоров. – М.: 1959.

18. **Новікова І. Е.** Розвиток банківської системи України в умовах становлення ринкового господарства (друга половина XIX – початок XX ст.) / І. Е. Новікова: Автореф. дис. ... к.е.н. – К.: , 2009.

19. **Опря А. В.** Роль Крестьянского поземельного банка в проведении столыпинской аграрной реформы на Украине (1906 – 1916 гг.) / А. В. Опря: Дис... к.и.н. – Днепропетровск, 1982.

20. **Райский Ю. Л.** Акционерные земельные банки как одно из звеньев связи между финансовым капиталом и помещичьим землевладением в России / Ю. Л. Райский // Научные труды Курского пед. ин-та. – 1973. – Т. 11 (104).

21. **Райский Ю. Л.** Акционерные земельные банки в России во второй половине XIX – начале XX веков / Ю. Л. Райский: Автореф. дис. д.и.н. – Л., 1983. – 38 с.

22. **Райский Ю. Л.** Направление поземельного кредита акционерных банков в период столыпинской аграрной реформы / Ю. Л. Райский // Научные труды Курского пед. ин-та, 1973. – Т. 11 (104).

23. **Чаянов А. В.** Краткий курс кооперации / А. В. Чаянов. – М., 1925 // [http://sinsam.kirsoft.com.ru/KSNews\\_117.htm](http://sinsam.kirsoft.com.ru/KSNews_117.htm).

24. **Чаянов А. В.** Основные идеи и формы сельскохозяйственной кооперации / А. В. Чаянов. – М., 1927.

25. **Шепелев Л. Е.** Акционерные компании в России / Л. Е. Шепелев. – Л.: «Наука», 1973. – 347 с.

26. **Шепелев Л. Е.** Архивные фонды акционерных коммерческих банков / Л. Е. Шепелев // Проблемы источниковедения. Т. 2. – М.: «Наука», 1959. – С. 58-99.

#### Literatura

1. **Baturinskij D. A.** Agrarnaya politika carskogo pravitel'stva i Krest'yanskij pozemel'nyj bank / D. A. Baturinskij. – М.: Novaya derevnya, 1925. – 144 s.

2. **Bovykin V. I.** Istochniki po istorii monopoliy i finansovogo kapitala / V. I. Bovykin, G. P. Naumo-

va // *Massovye istochniki po social'no-ehkonomicheskoj istorii Rossii perioda kapitalizma*. – M., 1979.

**3. Borovoj S. YA.** D. ZHuravskij osnovopolozhnik kreditnoj statistiki v Rossii / S. YA. Borovoj // *Nauchnye zapiski Odesskogo kreditno-ehkonomicheskogo in-ta*. T.VII. – Odessa, 1956.

**4. Borovoj S. YA.** Kredit i banki v Rossii. (Seredina XVII v. – 1861 g.) / S.YA. Borovoj. – M., 1958. – 238 s.

**5. Vdovin V. A.** Sozdanie sel'skih ssudo-sberegatel'nyh tovarishchestv v Rossii / V. A. Vdovin // *Vestnik Mosk. un-ta*. – Ser. IX. – 1964. – S. 32-49.

**6. Vdovin V. A.** Krest'yanskij pozemel'nyj bank (1883-1895) / V. A. Vdovin. – M.: Gosfinizdat, 1959. – 107 s.

**7. Gindin I. F.** Gosudarstvennyj bank i ehkonomika carskogo pravitel'stva (1861-1892) / I. F. Gindin. – M.: Gosfinizdat, 1960. – 415 s.

**8. Golikov A. G.** Problemy istochnikovedeniya v prepodavatel'skoj i nauchnoj deyatel'nosti V. I. Bovykina / A. G. Golikov // *Rossiya na rubezhe 19-20 vekov. Materialy nauchnyh chtenij pamyati professora V. I. Bovykina*. Moskva. MGU im. M. V. Lomonosova. 20 yanvara 1999.

**9. Gubenko G. N.** Sel'skaya kreditnaya kooperaciya na yuge Ukrainy i ee rol' v razvitii agrarnogo kapitalizma / G. N. Gubenko // *Istoriya SSSR*. 1981. – № 2. – S. 159-170.

**10. Gubenko G. N.** Sel'skaya kreditnaya kooperaciya na yuge Ukrainy i ee rol' v razvitii agrarnogo kapitalizma / G. N. Gubenko. – Simferopol': SGU, 1977.

**11. Kazmirchuk M. G.** Sotsialna diyalnist lombardiv pid rosiyskoyi Ukrayini (1886-1917 rr.) / M. G. Kazmirchuk: Avtoref. dis. ... k.i.n. : Spets. 07.00. 01 / *Kiyivskiy natsionalnij un-t im. Tarasa Shevchenka* – K., 2007. – 20 s.

**12. Krasnikova O. M.** Finansi ta kredit u sil'skomu gospodarstvi Livoberezhnoyi Ukrayini epohi vilnogo pidpriemnitstva (1861-1917 rr.) / O. M. Krasnikova: Avtoref. dis. ... k.e.n. : 08.01.04. / *KNU* – K., 1999. – 17 s.

**13. Korelin A. P.** Krupnyj sel'skochozyajstvennyj kredit v kapitalisticheskoy Rossii / A. P. Korelin // *Istoricheskie zapiski*. – T. 106. – M., 1981. – S. 162-204.

**14. Korelin A. P.** Melkij krest'yanskij kredit i ego rol' v razvitii agrarnogo kapitalizma v Rossii v konce XIX nachale XX veka / A. P. Korelin // *Istoriya SSSR*. – 1989. – № 4. – S. 53-70.

**15. Korelin A. P.** Sel'skochozyajstvennyj kredit v Rossii v konce XIX – nachale XX v. / A. P. Korelin // *otv. red. Bovykin V.I. AN SSSR, In-t istorii SSSR*. – M.: Nauka, 1988. – M 261 s.

**16. Laverychev V. YA.** Krupnaya burzhuaziya v poreformennoj Rossii. 1861 / V. YA. Laverychev. – M., 1997.

**17. Materialy** po istorii SSSR. T. VI. Dokumenty po istorii monopolisticheskogo kapitalizma v Rossii // *otv. red. A. L. Sidorov*. – M.: 1959.

**18. Novikova I. E.** Rozvitok bankivskoyi sistemi Ukrayini v umovah stanovlennya rinkovogo gospodarstva (druga polovina XIX – pochatok XX st.) / I. E. Novikova : Avtoref. dis. ... k.e.n. – K., 2009

**19. Oprya A. V.** Rol' Krest'yanskogo pozemel'nogo banka v provedenii stolypinskoj agrarnoj reformy na Ukraine (1906-1916 gg.) / A. V. Oprya: Dis... k.i.n. – Dnepropetrovsk, 1982.

**20. Rajskij Yu. L.** Akcionernye zemel'nye banki kak odno iz zven'ev svyazi mezhdru finansovym kapitalom i pomeshchich'im zemlevladiem v Rossii / Yu. L. Rajskij // *Nauchnye trudy Kurskogo ped. in-ta*. – 1973. – T. 11 (104).

**21. Rajskij Yu. L.** Akcionernye zemel'nye banki v Rossii vo vtoroj polovine XIX nachale XX vekov / Yu. L. Rajskij: Avtoref. dis. . d-ra istorich. nauk. – L., 1983. – 38 s.

**22. Rajskij Yu. L.** Napravlenie pozemel'nogo kredita akcionernyh bankov v period stolypinskoj agrarnoj reformy / Yu. L. Rajskij // *Nauchnye trudy Kurskogo ped. in-ta*, 1973. – T. 11 (104).

**23. Chayanov A. V.** Kratkij kurs kooperacii / A. V. Chayanov. – M., 1925 // [http://sinsam.kirsoft.com.ru/KSNews\\_117.htm](http://sinsam.kirsoft.com.ru/KSNews_117.htm).

**24. Chayanov A. V.** Osnovnye idei i formy sel'skochozyajstvennoj kooperacii / A. V. Chayanov. – M., 1927.

**25. Shepelev L. E.** Akcionernye kompanii v Rossii / L. E. Shepelev. – L.: «Nauka», 1973. – 347 s.

**26. Shepelev L. E.** Arhivnye fondy akcionernyh kommercheskih bankov / L. E. Shepelev // *Problemy istochnikovedeniya*. T. 2. – M.: «Nauka», 1959. – S. 58-99.

**Радченко Н. Н. Кредитно-финансовые учреждения Украины второй половины XIX – начала XX ст. в работах исследователей советского периода**

*В статье рассматривается состояние научной разработки изучения источников становления кредитно-финансовой системы Украины второй половины XIX – начала XX ст. советскими учеными. Дана характеристика работам, в которых раскрывается деятельность кредитно-банковской сферы на украинских землях. Охарактеризованы работы, посвященные исследованию вопросов в пределах Российской империи и работы, раскрывающие деятельность кредитно-банковской сферы на украинских землях. В советскую эпоху, с учетом ситуации, отношение ученых к развитию кредитно-финансовой системы было однозначным – финансовая политика того времени рассматривалась как консервативно-монархическая, которая любой ценой пыталась сохранить самодержавие. Однако, несмотря на запреты и односторонность подхода советских ученых к проблемам исследования кредитно-финансовых учреждений, ими было собрано и систематизировано богатый фактический материал, способствует*

его новому осмыслению. Советские историки обрабатывали большой массив различных по видам источников информации, сформировали мощную базу источников для их дальнейшего изучения. Значительная по объему часть этих архивных документов была опубликована в различных сборниках документов. Усилиями историков-экономистов были заложены основы методологии исследования банковской делопроизводственной и отчетной документации, кредитной статистики и статистики ценных бумаг.

**Ключевые слова:** банк, кредитные обществу, кредитно-финансовая система, сберегательные кассы.

**Radchenko N. M. Credit and financial institutions in the middle of XIX – early XX century in the works of the Soviet period scientists**

The article considers the scientific research of the history of the origin of the formation of credit and financial system of Ukraine in the second half of the XX - XX centuries by Soviet scientists. In the Soviet period, the attitude of scientists to the development of credit and financial system was unequivocal – the financial policy of that period was considered as a conservative-

monarchical that tried to save the monarchy. However, despite the prohibitions and one-sided approach Soviet scientists to study the problems of financial institutions, they were collected and systematized as prominent material that promotes his new understanding. Soviet historians worked a large number of different types of sources of information, forming a powerful source which is based for their further study. After all, the elimination of public and private credit institutions as a result of socialist nationalization made it possible to study the history of credit institutions on the basis of not only the only material of Press, public organizations, archives of state authorities, but also documents the banks, credit organizations. A great number of these archival documents were published in various collections of documents. Through the efforts of historians and economist, it was laid the foundations of methodology and research of bank records, credit statistics and statistics of securities.

**Key words:** bank, credit unions, credit and financial system, saving cashes

Стаття надійшла до редколегії  
20 жовтня 2015 р.